

Regeringens proposition

1980/81:38

om ändring i brottsbalken, m. m. (bötesstraffen);

beslutad den 23 oktober 1980.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

HÅKAN WINBERG

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att de minimi- och maximibelopp för böter som anges i brottsbalken justeras med hänsyn till penningvärdets förändring.

1 Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 16 kap. 16 § och 25 kap. 1–3 och 5 §§ brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

16 kap.

16 §¹

Den som för oljud på allmän plats eller *eljest* offentligen betar sig på sätt som är ägnat att väcka förargelse hos allmänheten, *dömes* för *förrargelseväckande beteende* till böter, högst *femhundra* kronor.

25 kap.

1 §

Böter *ådömas* i dagsböter.

Är för böter utsatt visst högsta belopp *ej över femhundra* kronor eller *skola* böter bestämmas efter särskild beräkningsgrund (normerade böter), *ådömas* de dock omedelbart i *penningar*.

2 §

Dagsböter *ådömas* till ett antal av minst en och högst etthundratjugo.

Dagsbot *fastställs i penningar* till belopp från och med *två* till och med *femhundra* kronor, efter vad som *prövas* skäligt med hänsyn till den tilltalades inkomst, förmögenhet, försörjningsskyldighet och ekonomiska förhållanden i övrigt. Är brottet ringa, *må* dagsbotens belopp *därefter* jämkas.

Föreslagen lydelse

Den som för oljud på allmän plats eller *annars* offentligen betar sig på *ett* sätt som är ägnat att väcka förargelse hos allmänheten, *döms* för *förrargelseväckande beteende* till böter, högst *ettusen* kronor.

Böter *ådöms* i dagsböter.

Är för böter utsatt *ett* visst högsta belopp *som inte överstiger ettusen* kronor eller *skall* böter bestämmas efter särskild beräkningsgrund (normerade böter), *ådöms* de dock omedelbart i *pengar*.

Dagsböter *ådöms* till ett antal av minst en och högst etthundratjugo.

Varje dagsbot *fastställs i pengar* till *ett* belopp från och med *tio* till och med *ettusen* kronor, efter vad som *bedöms* som skäligt med hänsyn till den tilltalades inkomst, förmögenhet, försörjningsskyldighet och ekonomiska förhållanden i övrigt. Är brottet ringa, *får* dagsbotens belopp *jämkas med hänsyn härtill*.

¹ Senaste lydelse 1976:510 (jfr 1976:905).

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Minsta bötespåföljd är *tio* kronor, om ej annat är stadgat.

Minsta bötespåföljd är *femtio* kronor, om ej annat är stadgat.

5 §

Böter såsom gemensamt straff för flera brott *å dömas* i dagsböter, om sådana *äro* stadgade för något av brotten.

Såsom gemensamt straff *må* dagsböter å dömas till ett antal av ett-hundraåttio och böter omedelbart i *penningar* till ett belopp av *ettusen* kronor.

Är för något av brotten stadgat visst lägsta bötesstraff, *må* det straffet ej underskridas.

Böter såsom gemensamt straff för flera brott *å döms* i dagsböter, om sådana *är* stadgade för något av brotten.

Såsom gemensamt straff *får* dagsböter å dömas till ett antal av ett-hundraåttio och böter omedelbart i *pengar* till ett belopp av *två tusen* kronor.

Är för något av brotten stadgat *ett* visst lägsta bötesstraff, *får* det straffet ej underskridas.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer. I fråga om böter, för vilka det i en bestämmelse som har trätt i kraft före den 1 januari 1965 har utsatts ett högsta belopp som överstiger femhundra kronor, har dock 25 kap. 1 § brottsbalken i dess äldre lydelse fortfarande tillämpning.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1964:168) om förvandling av böter

Härigenom föreskrivs att 9 och 15 §§ lagen (1964:168) om förvandling av böter¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §²

Böter må ej förvandlas med mindre de överstiga tio dagsböter eller *ett*hundra kronor omedelbart i penningar. När flera bötesstraff sammanträffa, skall vad sålunda stadgas gälla de sammanlagda straffen. Ingå bland dem både dagsböter och böter omedelbart i penningar, tillämpas 15 § tredje stycket.

Böter må ej förvandlas med mindre de överstiga tio dagsböter eller *två*hundra kronor omedelbart i penningar. När flera bötesstraff sammanträffa, skall vad sålunda stadgas gälla de sammanlagda straffen. Ingå bland dem både dagsböter och böter omedelbart i penningar, tillämpas 15 § tredje stycket.

Utan hinder av vad nu är sagt skall förvandling äga rum, såframt omständigheterna föranleda antagande att den bötfällde av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit betala böterna eller att förvandling erfordras för hans tillrättaförande.

15 §

Vid böters förvandling till fängelse svara en till och med fem dagsböter mot tio dagars fängelse, varje följande dagsbot till och med tjugo mot en dags fängelse, varje följande påbörjat antal av två dagsböter till och med nittio mot en dags fängelse samt varje därefter påbörjat antal av tre dagsböter mot en dags fängelse, dock med iakttagande att förvandlingsstraffet ej må sättas över nittio dagar.

Om böterna delvis erlagts, skall förvandlingen ske efter antalet obetalda dagsböter. Därvid skall dagsbot som endast delvis erlagts anses som obetald.

Vid förvandling av böter, som ådömts omedelbart i penningar, skall varje påbörjat belopp av *tio* kronor anses lika med en dagsbot.

Vid förvandling av böter, som ådömts omedelbart i -penningar, skall varje påbörjat belopp av *tjugo* kronor anses lika med en dagsbot.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer. De nya bestämmelserna tillämpas även vid förvandling av böter som har ådömts eller annars ålagts före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse av lagens rubrik 1979:191.

² Senaste lydelse 1976:516.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom

Härigenom föreskrivs att 12 § lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 §

Har frihetsberövande påföljd ådömts genom den utländska domen, får rätten ej bestämma strängare påföljd än i denna dom. Detta gäller även om den ådömda påföljden är lindrigare än den lindrigaste påföljd som enligt svensk lag kan följa på brottet eller brotten.

Utgör den ådömda påföljden böter, bestämmer rätten, med tillämpning av den växelkurs som gäller vid tiden för beslutet, ett bötesbelopp som i svenska kronor motsvarar beloppet av de ådömda böterna. Är i svensk lag för motsvarande brott stadgat böter omedelbart i pengar, får dock icke bestämmas högre bötesbelopp än *femhundra* eller, om påföljden avser flera brott, *ettusen* kronor. Är i svensk lag ej stadgat svårare straff än dagsböter, får ej bestämmas högre bötesbelopp än *sextiotusen*, eller, om påföljden avser flera brott, *nittiotusen* kronor.

Utgör den ådömda påföljden böter, bestämmer rätten, med tillämpning av den växelkurs som gäller vid tiden för beslutet, ett bötesbelopp som i svenska kronor motsvarar beloppet av de ådömda böterna. Är i svensk lag för motsvarande brott stadgat böter omedelbart i pengar, får dock icke bestämmas högre bötesbelopp än *ettusen* eller, om påföljden avser flera brott, *tvåusen* kronor. Är i svensk lag ej stadgat svårare straff än dagsböter, får ej bestämmas högre bötesbelopp än *etthundratjugotusen*, eller, om påföljden avser flera brott, *ettundra-åttiotusen* kronor.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1973:18) om disciplinstraff för krigsmän

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1973:18) om disciplinstraff för krigsmän skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Disciplinstraff *ålägges*, utom för brott mot bestämmelse vari sådant straff är utsatt, i stället för böter, när fråga är om brott av krigsman enligt 20–22 kap. brottsbalken eller om annat av krigsman förövat brott av sådan beskaffenhet att straff för brottet kan åläggas i disciplinmål. Böter får dock ådömas i stället för disciplinstraff, om böter är en lämpligare påföljd än disciplinstraff med hänsyn till den brottsliges tjänstgöringsförhållanden och brottets art. I fråga om brott som avses i 21 kap. 16 § brottsbalken *ådömes* böterna omedelbart i pengar, högst *femhundra* kronor.

Disciplinstraff *åläggs*, utom för brott mot bestämmelse vari sådant straff är utsatt, i stället för böter, när fråga är om brott av krigsman enligt 20–22 kap. brottsbalken eller om annat av krigsman förövat brott av sådan beskaffenhet att straff för brottet kan åläggas i disciplinmål. Böter får dock ådömas i stället för disciplinstraff, om böter är en lämpligare påföljd än disciplinstraff med hänsyn till den brottsliges tjänstgöringsförhållanden och brottets art. I fråga om brott som avses i 21 kap. 16 § brottsbalken *ådöms* böterna omedelbart i pengar, högst *ettusen* kronor.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

¹ Senaste lydelse 1976:517 (jfr 1976:912).

5 Förslag till

Lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967)

Härigenom föreskrivs att 36 och 37 §§ värnpliktslagen (1941:967)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

36 §

Värnpliktig, som utan laga förfall uteblir från inskrivningsförrättning, till vilken han kallats, eller som underlåter att fullgöra skyldighet att anmäla laga förfall enligt 18 §, dömes till böter, högst *femhundra* kronor.

37 §

Värnpliktig, som utan laga förfall underlåter att fullgöra skyldighet enligt 34 eller 35 §, dömes till böter, högst *femhundra* kronor.

Lämnar han vid fullgörande av sådan skyldighet uppsåtligen eller av grov oaktsamhet oriktig uppgift, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

Föreslagen lydelse

Värnpliktig, som utan laga förfall uteblir från inskrivningsförrättning, till vilken han kallats, eller som underlåter att fullgöra skyldighet att anmäla laga förfall enligt 18 §, döms till böter, högst *ettusen* kronor.

Värnpliktig, som utan laga förfall underlåter att fullgöra skyldighet enligt 34 eller 35 §, döms till böter, högst *ettusen* kronor.

Lämnar han vid fullgörande av sådan skyldighet uppsåtligen eller av grov oaktsamhet oriktig uppgift, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

¹ Lagen omtryckt 1969:378.

6 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling**

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1960:418) om straff för varusmuggling skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*2 §¹

Är varusmuggling som avses i 1 § första stycket med hänsyn till godsets värde och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, dömes till böter, högst *femhundra* kronor.

Är varusmuggling som avses i 1 § första stycket med hänsyn till godsets värde och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, döms till böter, högst *ettusen* kronor.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

¹ Senaste lydelse 1973:672 (jfr 1973:1016).

7 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst

Härigenom föreskrivs att 17 § lagen (1966:413) om vapenfri tjänst skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 §

Vapenfri tjänstepliktig, som utan laga förfall underlåter att fullgöra skyldighet enligt 9 §, *dömes* till böter högst *femhundra* kronor.

Lämnar han vid fullgörande av sådan skyldighet uppsåtligen eller av grov oaktsamhet oriktig uppgift, *dömes* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Vapenfri tjänstepliktig, som utan laga förfall underlåter att fullgöra skyldighet enligt 9 §, *döms* till böter högst *ettusen* kronor.

Lämnar han vid fullgörande av sådan skyldighet uppsåtligen eller av grov oaktsamhet oriktig uppgift, *döms* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

8 Förslag till Lag om ändring i trafikskadelagen (1975:1410)

Härigenom föreskrivs att 34 § trafikskadelagen (1975:1410) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

34 §¹

Förare av moped skall under färd här i landet medföra bevis om att mopeden är trafikförsäkrad och på anmodan visa upp detta för trafikinspektör, bilinspektör eller polisman.

Den som bryter mot första stycket dömes till böter, högst *femhundra* kronor. Han är dock fri från ansvar, om han senast tredje vardagen efter förseelsen styrker hos polismyndighet att han hade bevis om trafikförsäkring vid tiden för förseelsen samt omständigheterna ger vid handen att förseelsen har berott på tillfälligt förbiseende.

Den som bryter mot första stycket döms till böter, högst *ettusen* kronor. Han är dock fri från ansvar, om han senast tredje vardagen efter förseelsen styrker hos polismyndighet att han hade bevis om trafikförsäkring vid tiden för förseelsen samt omständigheterna ger vid handen att förseelsen har berott på tillfälligt förbiseende.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

¹ Senaste lydelse 1977:949.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1980-10-23

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelson, Danell, Petri

Föredragande: statsrådet Winberg

Proposition om ändring i brottsbalken, m. m. (bötesstraffen)

1 Inledning

I brottsbalken (BrB) finns de allmänna bestämmelserna om böter, däribland regler om minimi- och maximibelopp för dagsböter och penningböter. De föreskrifter som sålunda anger inom vilka beloppsmässiga ramar de olika bötesstraffen får utdömas är oförändrade sedan brottsbalken trädde i kraft den 1 januari 1965. Jag avser att nu – mot bakgrund av penningvärdets förändring – ta upp frågan om en höjning av de aktuella penningbeloppen.

2 Allmänna synpunkter på bötesstraffet

Bötesstraffet och andra ekonomiska sanktioner har under senare år varit föremål för ett växande intresse inom kriminalpolitiken från flera olika synpunkter.

En huvudlinje i reformarbetet har varit att förenkla förfarandet vid åläggande och uppbörd av ekonomiska sanktioner. Under senare hälften av 1960-talet genomfördes några reformer med detta syfte. Institutet ordningsbot infördes och möjligheterna att använda strafföreläggande ökades (prop. 1966:100, 1LU 1966:33, rskr 1966:272 och prop. 1968:82, 1LU 1968:37, rskr 1968:274). Utrymmet för strafföreläggande har därefter vidgats ytterligare (prop. 1975/76:148, JuU 1976/77:11, rskr 1976/77:90).

Önskemålet att förenkla ärendehantering har till en del även legat till grund för strävandena att på vissa områden ersätta bötesstraffen med administrativa straffavgifter. Exempel på avgifter av detta slag som har tillkommit under senare år är skattetillägg, överlastavgift, felparkeringsavgift samt byggnadsavgift och tilläggsavgift vid olovligt byggande. Genom att

övergå till administrativa sanktioner på de områden där så har bedömts lämpligt har man också velat på en gång begränsa det kriminaliserade området och göra de ekonomiska sanktionerna mer effektiva.

Ett par frågor som rör bötesstraffet har f. n. särskild aktualitet. I sitt av riksdagen godkända betänkande JuU 1977/78:25 med anledning av prop. 1976/77:104 har sålunda justitieutskottet uttalat att förvandlingsstraffet i sin nuvarande utformning bör avskaffas. Innan så kan ske bör det dock enligt utskottet utredas vidare hur bortfallet av förvandlingsstraffets fördelar kan kompenseras med straffrättsliga regler som riktar sig mot personer vilka genom olika illojala transaktioner gör sig svåråtkomliga för exekution. Den utredning som riksdagen således har hemställt om har numera verkställts av viteskommittén (Ju 1979:01), som nyligen avgav betänkandet (SOU 1980:7) *Kompensation för förvandlingsstraffet*. Betänkandet remissbehandlas f. n. Här bör också nämnas att frågan om ekonomiska sanktioner mot juridiska personer f. n. övervägs inom justitiedepartementet på grundval av betänkandet (Ds Ju 1978:5) *Företagsböter och departementspromemorian* (Ds Ju 1979:10) *Företagsböter – Förslag till lagtexter*.

Att bötesstraffet har varit föremål för uppmärksamhet i den kriminalpolitiska debatten torde emellertid främst få ses mot bakgrund av att bl. a. den kriminologiska forskningen har gett oss ökad insikt om att frihetsberövande påföljder inte är ägnade att främja de dömdas anpassning i samhället utan tvärtom ofta är förenade med direkta skadeverkningar. Det har därför blivit en alltmera angelägen uppgift att finna alternativ till frihetsstraffen. Att böter, som redan f. n. är den ojämförligt vanligaste brottspåföljden, här spelar en viktig roll torde vara ställt utom tvivel. Jag kan bl. a. hänvisa till nordiska straffrättskommitténs betänkande (NU 1975:5) *Bötesstraffet och till den av kriminalpolitiska arbetsgruppen inom brottsförebyggande rådet överlämnade rapporten* (1977:7) *Nytt straffsystem* (s. 327 ff).

En uppenbar förutsättning för att det nuvarande tillämpningsområdet för böter skall kunna bevaras och om möjligt utvidgas på frihetsstraffens bekostnad är att bötesstraffet vid behov kan göras till en tillräckligt kännbar påföljd. Som jag nämnde inledningsvis är bestämmelserna om minimi- och maximibelopp för böter oförändrade sedan år 1965. Tiden är enligt min mening nu mogen för att ta upp frågan om ändringar i dessa bestämmelser.

3 Gällande föreskrifter om böter i korthet

De grundläggande bestämmelserna om böter finns som jag förut har nämnt i brottsbalken, främst 25 kap. Bestämmelserna innebär i huvudsak följande.

Böter ådöms som huvudregel i dagsböter. Men om det i en straffskala har satts ut ett maximibelopp som inte överstiger 500 kr skall böterna ådömas omedelbart i pengar (penningböter). En särskild form av penningböter är

normerade böter, dvs. böter som bestäms efter en särskild beräkningsgrund. Normerade böter förekommer numera bara i någon enstaka författning.

Dagsböter ådöms till ett antal av minst en och högst 120. Som gemensamt straff för flera brott får upp till 180 dagsböter ådömas. I brottsbalken finns inga regler om hur antalet dagsböter skall bestämmas. Enligt motiven skall antalet bestämmas huvudsakligen efter brottets beskaffenhet, men även omständigheter som hänför sig till den tilltalade själv kan beaktas, t. ex. tidigare brottslighet.

Varje dagsbots storlek fastställs i pengar till ett belopp från och med två till och med 500 kr. Beloppet bestäms med hänsyn till den tilltalades ekonomiska förhållanden, t. ex. inkomst, förmögenhet och försörjningsskyldighet. Dagsbotens belopp kan jämkas, om brottet är ringa.

Riksåklagaren har i ett cirkulär den 23 maj 1973 (C 76) till landets åklagare meddelat detaljerade anvisningar om hur dagsbotsbelopp beräknas vid strafförelägganden. I stort sett torde dessa anvisningar stämma överens med domstolarnas praxis. I detta sammanhang förtjänar nämnas att vissa frågor som rör den praktiska tillämpningen när det gäller att fastställa dagsbotsbeloppets storlek f. n. övervägs inom justitiedepartementet (se JuU 1979/80:27).

Både beträffande dagsböter och penningböter gäller att minsta bötespåföljden är tio kr, om inte annat är föreskrivet. Maximibeloppet för penningböter är som har nämnts i princip 500 kr. För penningböter som gemensamt straff för flera brott är gränsen dock satt till 1 000 kr. För normerade böter gäller inte någon maximigräns.

När någon skall dömas för flera brott, skall i regel en gemensam påföljd ådömas. Böter får tillämpas som gemensamt straff, om böter kan följa på vart och ett av brotten. Straffet åläggs i dagsböter, om inte i samtliga tillämpliga straffskalor har föreskrivits penningböter. I sistnämnda fall åläggs det omedelbart i pengar. Är ett lägsta bötesstraff föreskrivet för något av brotten, får det straffet inte underskridas. Undantagna från reglerna om böter som gemensamt straff är normerade böter och böter som inte får förvandlas till fängelse. Dessa böter åläggs särskilt vid sidan av andra böter.

Om inte annat är föreskrivet, tillfaller böter staten. Föreskrifter enligt vilka böter helt eller delvis skall tillfalla annan förekommer på vissa speciella lagstiftningsområden, t. ex. enligt lagen (1938:274) om rätt till jakt.

Beträffande uppbörd och indrivning av böter finns i brottsbalken en hänvisning till bötesverkställighetslagen (1979:189). Vidare finns där en allmän bestämmelse om att böter som inte betalas skall förvandlas till fängelse i lägst tio och högst 90 dagar, om inte annat är föreskrivet. I brottsbalken hänvisas till den närmare regleringen i lagen (1964:168) om förvandling av böter.

Under vissa förutsättningar får bötesstraff tillämpas även om böter inte

ingår i straffskalan för det aktuella brottet. Om det är påkallat för den tilltalades tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad får böter ådömas tillsammans med villkorlig dom, skyddstillsyn eller överlämnande till vård enligt barnavårdslagen. Betalningsskyldigheten åläggs då i dagsböter till ett antal av högst 120. Avsikten är att antalet dagsböter i dessa fall skall bestämmas så att den samlade reaktionen blir lämpligt avvägd. Vad gäller verkställigheten behandlas bötesstraffet som skilt från den andra påföljden, vilket innebär att straffet består även om den andra påföljden undanröjs.

Även i vissa andra fall kan ett bötesstraff tillämpas som påföljd trots att böter inte ingår i straffskalan för det brott som är aktuellt. Ett lindrigare straff än straffskalan innefattar kan sålunda ådömas för gärningar som har begåtts innan gärningsmannen har fyllt 21 år. Den som har begått brott under inflytande av psykisk sjukdom eller annan själslig abnormitet kan också dömas till ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet i straffskalan, om särskilda skäl föreligger. I undantagsfall kan även andra gärningsmän än som nu har nämnts ådömas böter trots att straffskalan inte innehåller detta straff.

Preskriptionstiden för böter är fem år, räknad från det att domen vann laga kraft. Hänsyn tas alltså inte till bötesstraffets stränghet. Preskriptionen avbryts genom att den dömde delges ansökan om att böterna skall förvandlas till fängelse.

Böter är som nämnts den ojämförligt vanligaste påföljden för brott. Enligt den officiella statistiken för år 1978 ålades under året drygt 337 000 bötesstraff, medan antalet utdömda påföljder av annat slag var ca 32 000.

Böter kan åläggas på tre olika sätt, genom dom, straffföreläggande eller föreläggande av ordningsbot (ordningsföreläggande). År 1978 ålades böter i 43 714 fall av domstol, medan böter i 110 330 fall ålades genom straffförelägganden och i 183 355 fall genom ordningsförelägganden.

Straffförelägganden utfärdas av åklagare och tillämpas både beträffande brott för vilka endast böter – dock ej normerade böter – ingår i straffskalan och beträffande brott som är belagda med dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Högre dagsbotsantal än 60 får inte tas upp i ett straffföreläggande. Också andra begränsningar finns uppställda.

Tillämpningsområdet för ordningsbot är begränsat till förseelser som är belagda med penningböter, dock inte normerade böter. Ordningsbot föreläggs i regel av en polisman. Riksåklagaren har bemyndigats att i samråd med rikspolisstyrelsen välja ut vilka förseelser som skall beivras genom ordningsföreläggande. För varje förseelse bestämmer riksåklagaren det belopp som skall tas upp som ordningsbot. Nivån på beloppen har efter tillkomsten av det första beslutet blivit föremål för en mera allmän översyn vid ett tillfälle, efter samråd med bl. a. företrädare för domstols- och polisväsendet. Efter denna översyn meddelades de nu gällande föreskrifterna i ämnet (SFS 1977:112, ändrade senast 1980:738). Flertalet av de gärningar som tas upp i beslutet utgör trafikförseelser.

4 Frågan om höjning av minimi- och maximibeloppen för böter

Brottsbalken medförde inte några mera genomgripande ändringar i bötesystemet. Huvuddragen i den tidigare gällande regleringen – främst bestämmelserna i 2 kap. 8 § i 1864 års strafflag och i den s. k. särskilda böteslagen (1931:328) – överfördes till balken utan ändringar i sak. Endast vissa belopp justerades med hänvisning till penningvärdets förändring (prop. 1962:100 del C s. 223 ff). Sålunda ändrades minimum för dagsbotens belopp från en till två kr och maximum från 300 till 500 kr. Vidare höjdes maximibeloppet för penningböter från 300 till 500 kr. Maximum för penningböter som gemensamt straff höjdes från 500 till 1 000 kr. Slutligen höjdes det allmänna bötesminimum från fem till tio kr.

Enligt min mening bör lämpligen de belopp som sålunda justerades vid brottsbalkens tillkomst nu ändras på nytt. Penningvärdet har ju undergått betydande förändringar sedan brottsbalken trädde i kraft. Ett uttryck för detta är att basbeloppet enligt 1 kap. 6 § lagen (1962:381) om allmän försäkring har mer än tredubblats sedan år 1965. En justering av beloppen är därför som jag redan har antytt påkallad med hänsyn till intresset av att vidmakthålla bötesstraffets praktiska användbarhet och att om möjligt även utvidga dess tillämpningsområde. En sådan justering torde också få en allmän återverkan på praxis, i synnerhet när det gäller penningböter.

Det skulle kunna övervägas att indexreglera de aktuella beloppen, t. ex. genom att låta dem bli bestämda till kvotdelar av basbeloppet. En sådan lösning synes dock böra undvikas av bl. a. praktiska skäl. Jag förordar i stället att beloppen även denna gång höjs i absoluta tal. Det synes därvid inte nödvändigt att eftersträva en exakt anpassning till penningvärdesförändringarna sedan år 1965.

Straffmaximum för penningböter, som f. n. är 500 kr, bör enligt min mening lämpligen höjas till 1 000 kr. Maximistraffet för penningböter som gemensamt straff är nu 1 000 kr och bör höjas till 2 000 kr. Även beloppen för lägsta och högsta dagsbot bör höjas. Jag föreslår att minimibeloppet höjs från två till tio kr. och maximibeloppet från 500 till 1 000 kr. Dessa höjningar är inte avsedda att rubba de principer som f. n. ligger till grund för bestämmandet av dagsbotsbeloppen och kommer inte att få betydelse för andra fall än då ett särskilt lågt eller särskilt högt dagsbotsbelopp skall bestämmas.

Slutligen bör det allmänna minimibeloppet för böter höjas. Enligt min mening saknas det anledning att numera ådöma ett lägre bötesstraff än 50 kr. Regeln om minsta bötespåföljd bör ändras i enlighet härmed.

Den enda straffbestämmelse i brottsbalken som berörs av de nu föreslagna ändringarna är 16 kap. 16 §, där förargelseväckande beteende är straffbelagt med böter, högst 500 kr. Maximibeloppet bör här höjas till 1 000 kr.

Enligt 9 § lagen (1964:168) om förvandling av böter får penningböter förvandlas till fängelse endast om de överstiger 100 kr. Förvandling får dock

ske, om det finns anledning anta att den bötfällda av tredska eller uppenbar vårdslöshet har underlåtit att betala böterna eller att förvandling fordras för hans tillrättaförande. Vidare gäller enligt 15 § tredje stycket att varje påbörjat belopp av tio kr skall anses motsvara en dagsbot vid förvandling av penningböter.

Höjningarna av minimi- och maximibeloppen för böter kan som jag förut har konstaterat förutses få en allmän återverkan på praxis när det gäller särskilt penningböternas nivå. Om inga ändringar görs i de nyss redovisade förvandlingsbestämmelserna skulle därmed längre straff än förut uppkomma vid förvandling av penningböter, en konsekvens som synes omotiverad. Nivån på flertalet av de penningböter som regleras genom föreskrifter av riksåklagaren torde f. ö. redan nu vara högre än vad som förutsattes vid förvandlingsbestämmelsernas tillkomst. Som framgår av vad jag förut har anfört är avsikten att frågan om att avskaffa förvandlingsstraffet i dess nuvarande form skall tas upp inom kort, men det kan f. n. inte med säkerhet bedömas när en sådan reform kan komma att träda i kraft. Jag förordar därför att en anpassning av förvandlingsbestämmelserna görs till de nya reglerna om minimi- och maximibelopp för böter. Bestämmelsen i 9 § lagen om förvandling av böter bör därvid ändras på det sättet att lägsta förvandlingsbara belopp i fråga om penningböter höjs från 100 till 200 kr. Omräkningsregeln i 15 § tredje stycket bör ändras så att ett belopp av 20 kr i stället för tio kr. får svara mot en dagsbot. Det kan visserligen inte uteslutas att dessa ändringar – som f. ö. hade en motsvarighet vid brottsbalkens tillkomst – i en del fall leder till att förvandlingsstraffen blir något kortare än nu. Detta är dock ingen avgörande nackdel.

Höjningen av maximum för penningböter i brottsbalken bör leda till att även straffskalorna avseende penningböter inom specialstraffrätten – vilka nu så gott som genomgående har 500 kr som högsta belopp – regelmässigt justeras till att omfatta högst 1 000 kronors böter. Med hänsyn till mängden av sådana författningar kan det inte komma i fråga att göra alla dessa ändringar nu. Frågan får beaktas i samband med att ändringar av andra skäl görs i de aktuella författningarna.

Redan i detta sammanhang bör dock ändringar göras i fråga om sådana förseelser som är belagda med penningböter och som har särskilt stor frekvens. Det gäller här förseelser som beivras genom ordningsföreläggande och som således är upptagna i riksåklagarens nuvarande föreskrifter i ämnet. Som jag har angett förut rör det sig till övervägande del om trafikförseelser. Dessa är upptagna i författningar som har beslutats av regeringen, och ändringarna förutsätter alltså inte beslut av riksdagen. Jag har inhämtat att chefen för kommunikationsdepartementet avser att anmäla frågan om ändringar i de aktuella författningarna, om riksdagen godtar föreliggande förslag.

De övriga förseelser som f. n. beivras genom ordningsföreläggande finns upptagna i värnpliktslagen (1941:967), lagen (1966:413) om vapenfri tjänst, trafikskadelagen (1975:1410) och lagen (1978:478) om avgift för innehav av televisionsmottagare. Jag har erfarit att frågan om ändring av påföljdsstrukturen i den sist nämnda lagen f. n. övervägs inom utbildningsdepartementet på grundval av betänkandet (Ds U 1980:7) Avgiftsfinansiering av radio/tv samt att chefen för utbildningsdepartementet avser att senare under detta budgetår anmäla frågan. Jag finner det därför inte lämpligt att nu föreslå en ändring i lagen om avgift för innehav av televisionsmottagare. Övriga lagar bör emellertid ändras i detta sammanhang. Med hänsyn till att frågan om behörighet för tulltjänstemän att utfärda ordningsförelägganden för brott som avses i 2 § lagen (1960:418) om straff för varusmuggling f. n. övervägs inom regeringskansliet med anledning av en skrivelse från generaltullstyrelsen, bör ändring göras även i det lagrummet. Härutöver bör följdändringar göras i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom och i lagen (1973:18) om disciplinstraff för krigsmän.

5 Ikraftträdande

Ikraftträdandet av de här föreslagna lagändringarna måste föregås av ett förhållandevis omfattande administrativt arbete. Riksåklagaren, som jag har samrått med under beredningen av detta lagstiftningsärende, har sålunda framhållit att en viss tid efter ett riksdagsbeslut erfordras för den översyn av hans föreskrifter om ordningsbot för vissa brott som påkallas av bl. a. höjningen av bötesminimum. Vidare måste nya blanketter och anvisningar fastställas samt information inom bl. a. polisväsendet om de nya reglerna förberedas. Med hänsyn bl. a. till kostnaderna för nytryck av blanketter (ca 800 000 kr för en årsupplaga) är det också angeläget att ikraftträdandet såvitt möjligt får sammanfalla i tiden med ett eventuellt införande av frankerings-skyldighet vid betalning av böter, en fråga som är föremål för översyn (se prop. 1980/81:20 bil. 5 s. 22–23). Det går inte f. n. att med säkerhet förutse hur lång tid det arbete som avses nu kommer att ta i anspråk. Mest ändamålsenligt är därför att det överlämnas åt regeringen att bestämma tidpunkten för ikraftträdandet.

6 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964:168) om förvandling av böter,
3. lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom,

4. lag om ändring i lagen (1973:18) om disciplinstraff för krigsmän.
5. lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967).
6. lag om ändring i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.
7. lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst.
8. lag om ändring i trafikskadelagen (1975:1410).

De vid 5 och 7 angivna förslagen har upprättats i samråd med chefen för försvarsdepartementet och förslaget vid 6 i samråd med chefen för handelsdepartementet.

Med hänsyn till den formella karaktären av de föreslagna lagändringarna får lagrådets hörande i ärendet anses sakna betydelse.

7 Specialmotivering

7.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

Övergångsbestämmelsen

Att höjningen av maximi- och minimibeloppen inte får tillämpning på gärningar som har begåtts före ikraftträdandet följer av 5 § andra stycket lagen (1964:163) om införande av brottsbalken. Någon uttrycklig övergångsbestämmelse härom behövs alltså inte vare sig i fråga om ändringen i brottsbalken eller beträffande de ändringar som nu föreslås i vissa specialförfattningar. När gemensamt straff i form av penningböter skall bestämmas för brott som har begåtts före och efter ikraftträdandet, torde de principer som har kommit till uttryck i nyssnämnda lagrum leda till att 25 kap. 5 § andra stycket i dess nya lydelse kan tillämpas endast om mer än ett av brotten har begåtts efter ikraftträdandet (jfr prop. 1964:10 s. 106).

En del specialstraffrättsliga författningsbestämmelser som har tillkommit före brottsbalken innehåller bötesmaxima som överstiger 500 men inte 1 000 kr. Ett exempel erbjuder 7 § kungörelsen (1925:465) med särskilda bestämmelser om utförsel från riket av spritdrycker och vin. Vid tillämpningen av sådana bestämmelser skall enligt 25 kap. 1 § BrB i dess gällande lydelse bötesstraffet läggas i dagsböter. Av praktiska skäl bör denna ordning behållas till dess att de aktuella bestämmelserna ändras (jfr prop. 1964:10 s. 101). På grund härav har angetts att 25 kap. 1 § BrB i dess äldre lydelse fortfarande skall tillämpas i här avsedda fall.

7.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:168) om förvandling av böter

Övergångsbestämmelsen

Bl. a. för att komplikationer skall undvikas i fall då förvandling samtidigt skall ske av böter som har ålagts före och efter ikraftträdandet bör de nya reglerna tillämpas även vid förvandling av äldre böter. Detta har uttryckligen angetts i övergångsbestämmelsen.

8 Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att antaga förslagen till

1. lag om ändring i brottsbalken.
2. lag om ändring i lagen (1964:168) om förvandling av böter.
3. lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom.
4. lag om ändring i lagen (1973:18) om disciplinstraff för krigsmän.
5. lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967).
6. lag om ändring i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.
7. lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst.
8. lag om ändring i trafikskadelagen (1975:1410).

9 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

